

Soms onaardig, maar een unieke verzamelaar

Biografie van Nanne Ottema

INTERVIEW

Diane Romashuk

De porseleinverzameling van Nanne Ottema (1874-1955) is nog altijd internationaal befaamd, maar zijn naam is vrijwel iedereen vergeten. Met de biografie *Verzameldrift* geeft Antoon Ott de oprichter van Leeuwarder Keramiekmuseum Princessehof weer een gezicht. Donderdag promoveert hij er op.

Het is onmiskenbaar een indrukwekkende kunstverzameling die Nanne Ottema in zijn leven aanlegde. „Alleen al vanwege de omvang”, weet de Amsterdamse kunsthistoricus en jurist Antoon Ott. „Zijn collectie bedroeg zo’n 30.000 stukken.”

Ook de diversiteit is groot. Ottema was verzet op keramiek en Chinees porselein, maar verzamelde onder meer ook prenten, zilver, schilderijen, Friese kunstnijverheid en zelfs landbouwwerktuigen.

Drakenvas

Een zeldzame drakenvas uit zijn verzameling, die Ott omschrijft als „de Nachtwacht van het Chinees porselein”, is nog altijd het pronkstuk van Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden, waar een deel van Ottema’s collectie is ondergebracht. „Hiervan zijn wereldwijd slechts vijf exemplaren bekend.”

Maar Ottema verzamelde niet gericht op topstukken. Hij deed dat ook ter behoud van Fries erfgoed. „Als hij kon kiezen tussen een prachtig landschap of een slecht schilderij met een topografisch correcte afbeelding van Leeuwarden, dan koos hij geregeld voor het laatste. Dat maakt een deel van zijn verzameling esthetisch gezien voor het grotere publiek

misschien minder interessant. Maar daarom is ze niet minder waardevol.”

Ottema speelde zich niet alleen door zijn kunstverzameling in de kijker. De besnorde Leeuwarder met sik was bij leven een bekende figuur als notaris. Ottema werd in 1874 geboren. In 1900 trouwde hij met Grietje Kingma en in 1918 nam hij het notaris-kantoor van zijn vader over. „Gedreven als hij was maakte hij dat al snel tot het grootste notariaat van Fryslân.”

Ondertussen was hij conservator van het door hemzelf in 1917 opgerichte Keramiekmuseum Princessehof. En daarnaast was hij ook actief voor allerlei verenigingen en organisaties. Zo was hij een tijdje voorzitter van de vereniging achter schouwburg De Harmonie, bestuurder van het Fries Genootschap en waarnemend directeur en conservator van het Fries Museum.

Gouden museumpenning

Voor zijn verdiensten voor het Princessehofkende koningin Juliana Ottema in 1954 een gouden museumpenning toe. „En toen hij een jaar later overleed werd dat door alle nationale kranten gemeld.” Toch reukte een vandaag de dag vrijwel alleen de kunstspecialisten nog zijn naam.

Ottema liet zijn collectie en vermogen na aan de Ottema-Kingma Stichting, die hij in 1938 met zijn vrouw oprichtte en die na zijn dood zijn taken overnam. „Lange tijd een vrij naar binnen gerichte organisatie”, zegt Ott. „Maar in 2005, toen er groots uitgepakt met onder meer een symposium.”

Nieuwsgierig

Ott, adviseur van de Ottema-Kingma Stichting, verzorgde de inhoudelijke organisatie van het symposium. „In die tijd werd Ottema’s collectie bovendien gedigitaliseerd en zijn archief geïdentificeerd.”

Toen de stichting hem vervolgens vroeg een biografie van de markante Friese kunstverzamelaar te schrijven, was dat een uitdaging die hij graag aanging. „Ik was heel benieuwd naar de drijfveren achter zijn verzameldrift.”

Steeds onaardig

En ja, ook de afgebrokkelde reputatie van Ottema maakte nieuwsgierig. „Dat gebeurde al bij leven, omdat hij met de jaren steeds onaardiger werd. Maar waarom precies? En hoe is hij in de vergeetelheid geraakt?” In 1957 tekende de Frieszinnige predikant en amateurhistoricus J.J. Kalma Ottema’s verhaal al eens op. „In een

Door zijn
collectie na
te laten
bleef hij in
zekere zin
toch een
beetje
bestaan

beknopt boekje dat vooral feitelijk beschrijft wat Ottema in zijn leven heeft gedaan, aangevuld met commentaar van de schrijver”, omschrijft Ott.

Gekust archief

Enerzijds bezat het hem dat er nog geen volwaardige biografie van Ottema bestond. „Hij was een bijzondere figuur, die er zeker een verdient. Anderzijds begriep ik het wel: tot 2005 was er eigenlijk alleen ontoegankelijk materiaal.”

Persoonlijke documenten zijn er bovendien niet, denk aan dagboekfragmenten of brieven van Ottema zelf. „Het verhaal gaat dat er veel verbrand is, maar zeker is alleen dat er sprake is van een gekust archief.” Logisch lijkt het ontbreken van ego-documenten namelijk niet. „Ottema’s vrouw, die leed aan tuberculose, verbleef geregeld lange tijd zonder hem op Corsica, waar het klimaat milder was. Je zou denken dat ze dan wel brieven schreven. En voor iemand die zo fan van verzamelen was als hij, is het gek dat daar dan niets van bewaard is gebleven.”

Natuurbescherming

Ott spitte voor zijn biografie daarom onder meer de online krantenbank Delpher door. Op zoek naar publicaties van Ottema zelf, die hij bijvoorbeeld veelvuldig schreef voor de *Leeu-*

warder Courant, en óver hem. Via archiefonderzoek, naar bijvoorbeeld verslagen van ledenvergaderingen, kon hij verder veel van Ottema’s activiteiten achterhalen. „Hij was nog veel actiever dan al gedacht. Weinigten weten bijvoorbeeld dat hij mede-oprichter was van It Fryske Gea, en zo ook bijdroeg aan de bescherming van de natuur in Fryslân.”

Jacht op spullen

Belangrijke motieven voor Ottema om te verzamelen bleken het plezier en het spelelement, ontdekte Ott. „Zelf noemde hij dat ‘de jacht op spullen’. Elke vrijdag maakte hij bijvoorbeeld een rondje langs de antiekwiers van Leeuwarden. Hij wist dan al dat hij wat ging kopen, maar nog niet wat.” De behoefte om cultuurel erfgoed voor zijn provincie te behouden, speelde ook een rol bij Ottema’s verzameldrift. „Al kwam er wat dat betreft veel minder van zijn collectie uit Fryslân dan je zou verwachten.”

Als tiener werd de kunstverzamelaar vanwege slechte schoolprestaties door zijn moeder van het gymnasium gehaald. „Hij had dus geen diploma, iets wat zich vertaalde in levenslange geldingsdrang.” Kinderen had hij niet. „Nog een reden om te verzamelen: door zijn collectie na te laten bleef hij in zekere zin toch een beetje bestaan.”

Dat Ottema na de Tweede Wereldoorlog steeds onprettiger in de omgang werd, had mede te maken met kleine beroertes die hij kreeg. „Daarvoor veranderde zijn karakter. Het maakte hem onaardiger.”

Zijn populariteit nam ook af omdat hij tot op late leeftijd relevant probeerde te blijven, zegt Ott. „Terwijl het Fries Genootschap wilde verjongen en vernieuwen lag hij bijvoorbeeld dwars door vast te houden aan oude gebruiken.”

Balanceren op grenzen

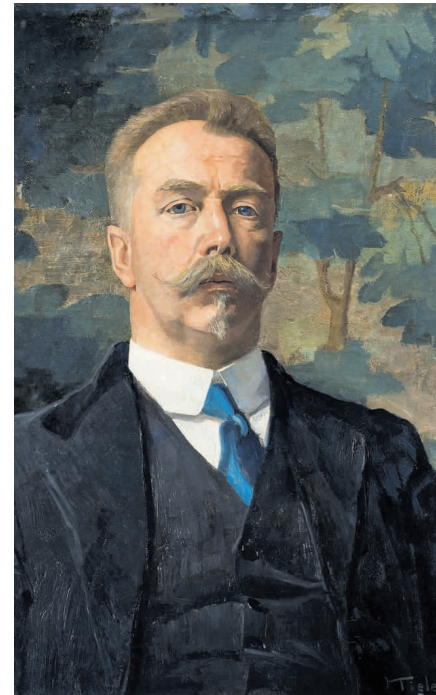
Veel Joodse antiekhandels werden in de Tweede Wereldoorlog door zogenaamde Bewindvoerders overgenomen.

„Het hoorde niet om dan nog bij zo’n firma te blijven kopen. Ottema deed dat soms toch. Hierbij zocht hij de grenzen op, hij deed dat alleen als hij nog rechtstreeks zaken kon doen met de Bewindvoerders zelf.”

Ook na de oorlog balanceerde Ottema volgens Ott bij het verzamelen soms op de grenzen van het betamelijke. „Na de Tweede Wereldoorlog werd hij zuiniger, op het ontoelaatbare af. Bij kunstobjecten die particulieren – die niet wisten wat ze waard waren – soms bij hem achterlieten, deed hij later wel eens alsof hij dacht dat deze mensen hun spul-

Antoon Ott bij de zeldzame drakenvas uit de collectie van Nanne Ottema in Keramiekmuseum Princessehof. Foto: Marjolijne Andringa

Rechts: Nanne Ottema geportretteerd door schilder Jan Tiele, 1823. Foto: uit besproken boek

len aan hem geschonken hadden. Na zijn overlijden schreven sommige van hen brieven waarin ze hun spullen terugvroegen.”

Uniek

Al met al zou er na zijn dood vooral een karikaturaal beeld van Ottema als bijna maniakale verzamelaar overblijven, schrijft Ott in zijn biografie. „Veelal gebaseerd op wat er toen over hem geschreven werd.”

Na zes jaar onderzoek verdedigt Ott donderdag in de Grote Kerk in Leeuwarden zijn verhaal over Ottema. Met zijn biografie hoopt hij een evenwichtiger beeld van de Friese kunstexpert en -verzamelaar neer te zetten. „Dat hij bij leven al een door het rijk gesteund – en populair – museum had is heel uniek, en de manier waarop hij verzamelde ook.”

Als Ottema zijn vrouw op Corsica bezocht, dan maakte hij vaak ook een tussenstop in Parijs, geeft hij als voorbeeld. Daar kocht hij onder meer eens Chinees porselein uit een periode die hier in Nederland nog niet voorkwam. Aan deze toevalligheid hebben we die collectie dus te danken. En doordat hij zichzelf als autodidact hier de kennis over leerde.”

Just voor iemand met zware geldingsdrang zoals Ottema, moet het

cru zijn geweest om al bij leven langzaam in de vergeetelheid te raken. Het speelde waarschijnlijk zelfs een rol in zijn zelfverkozen dood op 81-jarige leeftijd, vermoedt Ott.

„Hij werd verward. En omdat ze zo omvangrijk werden, ontglipten hem het beheer en het overzicht over zijn collecties. Daarbij verloor hij ook nog eens de grip op zijn identiteit. Tot een paar weken voor zijn dood was hij niet in staat om na te denken over een opvolger voor hem in het Keramiekmuseum. Ik denk dat dat een soort wanhoop met zich meebracht: dat hij bang was dat waar hij zijn hele leven mee bezig was geweest, tot niks zou leiden.”

Onterechte angst

Triest, maar een onterechte angst, concludeert Ott. „Het was een goede zet om zijn vermogen en collectie na te laten aan de Ottema-Kingma Stichting. Die zet nu de werkzaamheden uit zijn leven voort, en daarmee heeft hij toch een beetje onsterfelijkheid gekregen.” En dankzij Ott nu ook zijn biografie.

Verzameldrift. Biografie van Nanne Ottema (1874-1955) van Antoon Ott (Noordboek, 39,90 euro) is vanaf donderdag in de boekhandels te koop. www.verzameldrift.nl